

RECENSIE

Margot de Wit: Op weg naar maximaal schrijfonderwijs!

Antoine Braet, *Schrijfvaardigheid Nederlands. Een praktische didactiek voor de bovenbouw van havo en vwo*. Bussum, Coutinho, 1995. 133 blz. ISBN 90-6283-002-1, f 24,50.

Het schrijfonderwijs heeft de laatste 25 jaar een positieve ontwikkeling doorgemaakt, afgemeten naar mijn eigen middelbare schooltijd. Toen kreeg ik per trimester een schrijfo opdracht te maken ('beschrijf een dag uit het leven van...' bijvoorbeeld). Op een groot foliovel konden wij onze inspiratie kwijt.

Pas na vele weken kregen wij ons opstel, dat niet meer te herkennen was, terug. Het was uitgedijd tot een waar kunstwerk: het foliovel was verdriedubbeld, het oorspronkelijke opstel was de middelpuntvliedende kracht geworden van vele pijlen en aantekeningen in alle kleuren van de regenboog vorm gegeven. Ik kan me herinneren dat wij de opstellen bekeken op kunstwaarde: welke oogde het fraaiste aan de wand. Alle verbeteringen en schrijfadviezen door mijn leraar in grote ijver opgeschreven, werden compleet genegeerd.

Ons werd niet geleerd hoe je een goed opgebouwd betoog of beschouwing moest maken: als leerling werd je meteen in het diepe gegooid en schrijven maar. De laatste jaren is daar gelukkig een verbetering in opgetreden, hoewel het schrijfonderwijs vaak nog steeds als een op zichzelf staande activiteit gepresenteerd wordt, zonder dat er sprake is van een opbouwende leerlijn die zijn vruchten ook afwerpt op bijvoorbeeld het lees- en spreekonderwijs.

In het boekje van Antoine Braet *Schrijfvaardigheid Nederlands* is dat niet het geval. Vol-

gens de ondertitel gaat het om een praktische didactiek voor de bovenbouw van HAVO en vwo. Het praktische is vooral te danken aan de vele lessuggesties en voorbeeldopdrachten die het boekje rijk is. Deze opdrachten zijn vooral gebaseerd op het belangrijkste lesmateriaal van de afgelopen jaren: Braet's eigen onovertroffen *Taaldaden* en de schrijfcursussen van Rijlaarsdam, Janssen en Overmaat. De didactiek in deze cursussen leunde sterk op *Taaldaden*, maar het sterke ervan was dat werd uitgegaan van voorbeeldteksten van leerlingen. Op die manier werd meer recht gedaan aan de beginsituatie van de gemiddelde bovenbouwleerling omdat *Taaldaden* vaak te moeilijk was op bepaalde punten.

Het samengaan van deze twee invalshoeken in Braet's *Schrijfvaardigheid Nederlands* levert een handleiding op waarmee een gemotiveerde docent een goed doortimmerd taalvaardigheidsprogramma voor de bovenbouw kan opzetten.

De opbouw van het boekje ziet er als volgt uit.

Voordat Braet zijn voorstellen uitwerkt, begint hij met een terugblik op de laatste 25 jaren schrijven in de bovenbouw. Weinig beleid en veel plannen, luidt daarover zijn conclusie. Evenmin is duidelijk welke beoordelingsmethode men gebruikt; niemand weet dat goed, ook bijvoorbeeld de inspectie niet.

Zijn vertrekpunten voor zijn didactiek zijn sympathiek te noemen; net als vroeger zal men er goed aan doen door in de bovenbouw quasi 'van voren af aan te beginnen' omdat er nog maar weinig zicht bestaat op de beginsituatie van vierdeklassers. De Basisvorming is immers nog maar pas begonnen.

Zijn voorgestelde drie lessenseries omvatten slechts vijf contacturen per trimester waarbij per leerling toegewerkt wordt naar een eind-schrijfproduct.

Met de taakbelasting van de docent houdt Braet voortdurend rekening waarbij hij ervan uitgaat dat de correctietijd niet meer mag kosten dan vroeger. De docent let daarom expliciet alleen op datgene wat in een bepaalde lessenserie behandeld is om op die manier tijdsdruk te vermijden en de leerling niet te bedelven onder teveel commentaar. Kortom:

Klas 4

lessenserie 1	titelopstel zonder documentatie (met accent op de opbouw)
lessenserie 2	titelopstel met documentatie (met accent op de inhoud; geïntegreerd met mondelinge vaardigheden)
lessenserie 3	titelopstel zonder/met documentatie (met accent op het formuleren op alinea-niveau)

Klas 5 en eventueel klas 6 (afhankelijk van het examenprogramma)

lessenserie 4	uitdiepen van de lessenseries 1 t/m 3, afgestemd op het geldende examenprogramma
lessenserie 5	werkstuk (twee cycli, waarvan de eerste geïntegreerd met het Gedocumenteerd Opstel)
lessenserie 6	redactioneel beoordelen en (her)schrijven van brieven en dergelijke

Tabel 1

een schrijfdidactiek die ondanks de minimalisering van extra activiteiten toch toewerkt naar een maximalisering van het schrijven.

De hoofdstukken zijn zo geordend dat er een leerlijn schrijfvaardigheid ontstaat van begin vierde klas tot het eindexamen. Braet's didactiek is daarbij gebaseerd op de in tabel 1 weergegeven planning.

Alle zes de onderdelen worden in het boekje uitgebreid behandeld.

In de eerste lessenserie valt de nadruk op de uitleg van de teksttheorie. Deze wordt daarna gebruikt bij lees- en schrijfvaardigheid en soms bij de mondelinge vaardigheid. Op die manier voegt elk drietal meer teksttheoretische kennis toe en bouwt de vaardigheden verder uit. Het gaat dus om de wisselwerking tussen de vaardigheden, is Braet's devies, en niet om integratie. Pas in de klassen daarna, bij het Gedocumenteerd Opstel bijvoorbeeld, vindt echte integratie plaats.

Braet laat de teksttheorie beginnen met het accent op de opbouw zodat de gewenste 'top down'-benadering in de tekstproductie wordt gestimuleerd. De alineaverbanden en de compositiepatronen staan hierin centraal. Uit de schrijfcursussen van Rijlaarsdam, Janssen en Overmaat bleek dat de 'opbouwimitatie' het meest leerbaar is, iets wat Braet in zijn didactiek heeft overgenomen. De leerlingen maken zich op die manier beoordelingsmaatstaven eigen door groepsgewijs voorbeeldopstellen te analyseren en door zwakke plekken te herstellen. Na afloop van deze lessen-

serie weten zij waar zij op moeten letten tijdens het zelf schrijven.

De laatste stap in deze eerste lessenserie bestaat uit de introductie van een schrijfprocedure. Dit heeft tot gevolg dat leerlingen ervaren dat schrijven het beste in rondes kan gebeuren. Het laten becommentariëren, gevolgd door herschrijven, is door Rijlaarsdam effectief geïntroduceerd en wordt door Braet ook aangeraden. Hij past dit ook toe in de eindopdracht: het schrijven van een ongedocumenteerd opstel. Hierbij wordt met name gelet op het geleerde in deze lessencyclus: de opbouw.

De tweede lessenserie wordt gekenmerkt door de nadruk op de publiekgerichte inhoud en wordt geïntegreerd met mondelinge vaardigheden: de leerlingen bereiden een 'lezing' van ongeveer vijf minuten voor die ze later in een 'congresbundel' in een schriftelijke versie publiceren, daarbij rekening houdend met de reactie(s) op de mondelinge voordracht. Braet pleit voor een koppeling met juist de spreekbeurt omdat de leerling daardoor gaat beseffen dat een tekst pas dan geslaagd is als deze publiekgericht is. Om zo interessant mogelijk over te komen voor zijn publiek vraagt zijn tekst om een publiekgerichte inleiding en slot en moet zijn voordracht op enige documentatie berusten. Hierdoor kunnen de compositiepatronen verantwoord ingevuld worden dan in de vorige ronde het geval was. De 'opbouwimitatie' vormt ook hier weer het uitgangspunt om op

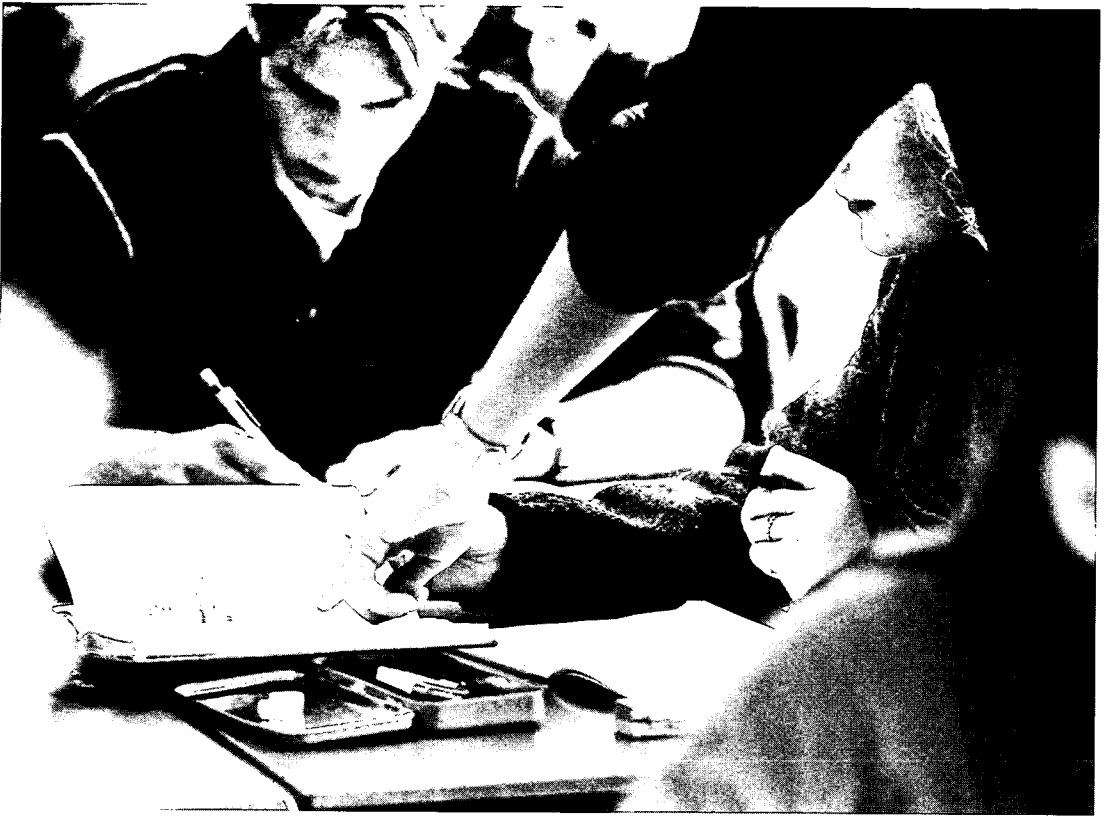

foto: Chris van Houts

die manier leerlingen vertrouwd te maken met de beoordelingscriteria. Braet laat hen de kwaliteiten ontdekken van een voorbeeldige voordracht, namelijk het pleidooi van Peter Burger 'Tegen vlees' uit *Taaldaden*.

In de derde lessenserie staat het formuleren van doel- en publiekgerichte alinea's centraal volgens de top-down-benadering met het accent op het herformuleren van eigen teksten in de revisieronde.

Daartoe wordt eerst begonnen met de plaats en de functie van de alinea in de gehele tekst. De inzichten uit deze lessenserie verkregen, stellen de leerling ook in staat zich verder te ontwikkelen in het leesonderwijs, zo hoopt Braet.

Vervolgens wordt gelet op de interne alinea-structuur (kernzin plus uitwerking). Het volgende niveau bevat de zinsopenvolging van de aangrenzende zinnen, gelet op samenhang tussen zinnen (verbanden en verwijzingen). Het laatste niveau bestaat uit de zin op

zichzelf, gelet op taal- en stijlfouten. Braet geeft bij alle niveaus weer voorbeeldopdrachten volgens hetzelfde stramien als bij Janssen en Overmaat. Bijvoorbeeld: leerlingen moeten een opstelfragment, geschreven door een 4H-cursist van Janssen en Overmaat, eerst zorgvuldig analyseren en evalueren. Hierna krijgen ze onder andere de opdracht dit minitekstje te verbeteren door bijvoorbeeld alinea's toe te voegen die het betoogje aanvaardbaarder maken. Door dit soort opdrachten word je geïnspireerd om meer te doen dan alleen maar opstellen te corrigeren: bepaalde opstelfragmenten van eigen leerlingen kunnen natuurlijk ook op een dergelijke manier gebruikt worden als lesmateriaal voor een klas.

Uiteindelijk passen de leerlingen de formuleeradviezen toe in de schrijfprocedures van de voorgaande twee lessenseries, waarbij zij dan een derde compleet opstel moeten schrijven, al dan niet gedocumenteerd. In elke

volgende lessenserie is het commentaarformulier uitgebreid zodat de leerling stap voor stap toewerkt naar een beter schrijfsresultaat.

Deze drie 'verplichte' lessenseries zouden volgens Braet in de vierde klas gegeven kunnen worden. In de vijfde en eventueel zesde klas kunnen ze dan uitgediept worden.

In de laatste twee hoofdstukken behandelt Braet het werkstuk, vergelijkbaar met de didactiek in *Taaldaden*, geïntegreerd met het Gedocumenteerd Opstel en het redactioneel beoordelen en (her)schrijven van brieven en dergelijke. Hierbij tekent hij zelf al aan dat het nog niet duidelijk is hoe de strijd om deze beide examenvormen zal gaan uitpakken. In ieder geval pleit hij ervoor om de brief hoe dan ook in het curriculum te behandelen. Ook hier worden weer duidelijke leermiddelen gegeven die door de docent gebruikt kunnen worden in zijn eigen lespraktijk.

Een minpuntje van het boekje vind ik dat het geschreven is op het moment dat de Vakontwikkelgroep Nederlands bezig was met de bijstelling van de CVEN-plannen. Als gemotiveerde schrijftoerist wil je snel en direct in schrijfland de weg gewezen krijgen. Tijdens de reis weet je op bepaalde momenten niet waar je aan toe bent omdat Braet met alle eventualiteiten rekening heeft gehouden. Hij zegt zelf hierover dat het misschien het beste was geweest om op dit moment af te zien van het schrijven van een handleiding. Hij heeft dit toch gedaan omdat de behoefte aan een handleiding in de lerarenopleiding niet langer genegeerd kon worden. Bovendien kon Braet de verleiding niet weerstaan om eens zijn gedachten over het schrijfonderwijs in de bovenbouw op een rij te zetten.

Aan de andere kant is het toch wel prettig dat deze handleiding nu is verschenen, omdat ze haar diensten kan bewijzen voor de nieuwe ontwikkelingen in het onderwijs. Ik heb zelf ervaren dat ze een handige leidraad kan zijn bij het verantwoord invullen van bepaalde studietoetsen en werkwijzers voor het studiehuis.

Bovendien maakt het boekje je als docent nog meer bewust van het feit dat alle onderdelen in het lesprogramma zo gepresenteerd en geordend dienen te worden dat ze hun vruchten afwerpen op elk vlak.

Verder is het boekje interessant vanwege de

ideeën die Braet opwerpt, zoals prewriting activiteiten en kleine herschrijfopdrachten die een prima aanzet kunnen vormen voor het opzetten van een schrijfdossier.

Tenslotte geeft het beslist een handige en inderdaad praktische leidraad voor het uitzetten van leerlijnen en is het wat dat betreft een *must* voor elke docent die serieus werk wil maken van maximaal schrijfonderwijs.